

STARE IN NOVE NAVADE UŽIVANJA DROG MED SREDNJEŠOLCI GLAVNEGA MESTA MADŽARSKE

PRELIMINARNI IZSLEDKI RAZISKAVE,
OPRAVLJENE MED ŠOLSKO
POPULACIJO V BUDIMPEŠTI

CILJ IN METODOLOGIJA

Namen članka je predstaviti nekatere preliminarne izsledke zadnjega vala anketiranja v kontinuirani raziskavi, ki je bila opravljena med šolsko populacijo v Budimpešti. Čeprav so podatki raziskav o odrasli populaciji na Madžarskem skopi, saj statistika daje samo omejene informacije o razširjenosti uporabe alkohola, drog in tobaka, pa od začetka devetdesetih let do leta 2007 razpolagamo z dokaj sistematičnim pregledom kontinuiranih raziskav o uporabi drog med mladostniki. Prvo raziskavo smo opravili v šolskem letu 1992/1993 v Budimpešti, temeljila je na metodoloških priporočilih in vprašalniku, ki ga je izdelala Skupina Pompidou iz Sveta Evrope (Elekes 1993). Leta 1992 smo anketirali dijake in dijakinje, ki so bili eno leto starejši, torej v 11. razredu, toda menili smo, da bo to zagotovilo čim bolj primerljive podatke. V letih 1995, 1999, 2003 in 2007 smo sodelovali v Evropski raziskavi o razširjenosti alkohola

in drugih drog med srednješolsko mladino (ESPAD) (Hibell *et al.* 1997, 2000, 2004) in v Budimpešti opravili dodatno raziskavo na reprezentativnem vzorcu dijakinj in dijakov, ki obiskujejo 10. razred (15–16-letniki). Pri drugih raziskavah, ki smo jih v 10. razredu šolske populacije v Budimpešti opravili v letih 2000, 2002 in 2005 (torej v tistih letih, ko se raziskava ESPAD ni izvajala), smo prav tako uporabili vprašalnik ESPAD in raziskavo izvedli v skladu z njihovimi metodološkimi smernicami (Elekes 1997, 1999, 2000, 2004 a, 2004 b, 2005 a, 2005 b, Elekes, Paksi 1996, 1999, 2000, Paksi, Elekes 2003, 2005).

Kontinuirana raziskava v letih 1992–2007 nam je omogočila, da smo raziskali spremembe v navadah uporabe alkohola in drog med šolsko populacijo po politični tranziciji ob koncu 20. in na začetku 21. stoletja.

IZSLEDKI

Kajenje

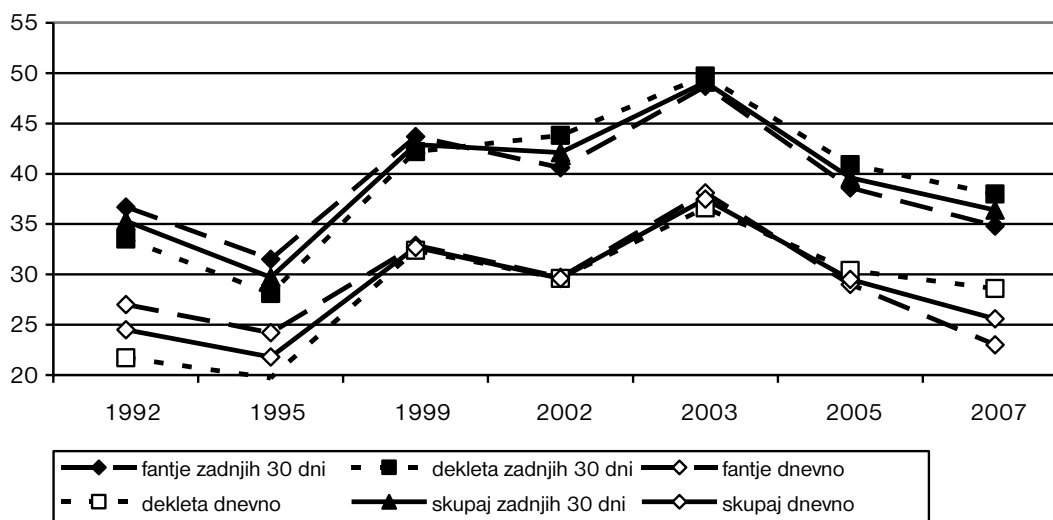
Leta 2007 je več kot tretjina (36,4 %) dijakov in dijakinj, ki so obiskovali 10. razred v Budimpešti, v zadnjih tridesetih dneh pred anketo kadila najmanj enkrat. Vsak četrti dijak/dijakinja je kadil vsak dan. Po podatkih mesečne in dnevne stopnje uporabe tobaka je *kajenje bolj razširjeno med dekleti*.

Če primerjamo ustrezne izsledke prejšnjih raziskav, sta se deleža mladostnikov, ki so kadili v zadnjem mesecu pred anketo, in tistih, ki so kadili vsak dan, med letoma 1992 in 2003 povečala. Povečanje je bilo bolj izrazito med dekleti; to pomeni, da je delež žensk, ki so kadile v zadnjem mesecu pred anketo, in tistih, ki so kadile vsak dan, v letu 2003 presegel delež moških.

Glede na stopnjo splošne prevalence se je kajenje po letu 2003 zmanjševalo med fanti in med dekleti. Čeprav je bilo predhodno povečanje bolj izrazito med dekleti, pa je bilo zdaj zmanjšanje bolj izrazito med fanti.

To kaže, da se razlika med spoloma glede uživanja tobaka povečuje.

Graf 1: Mesečna in dnevna stopnja uporabe tobaka po spolu v 10. razredu v Budimpešti

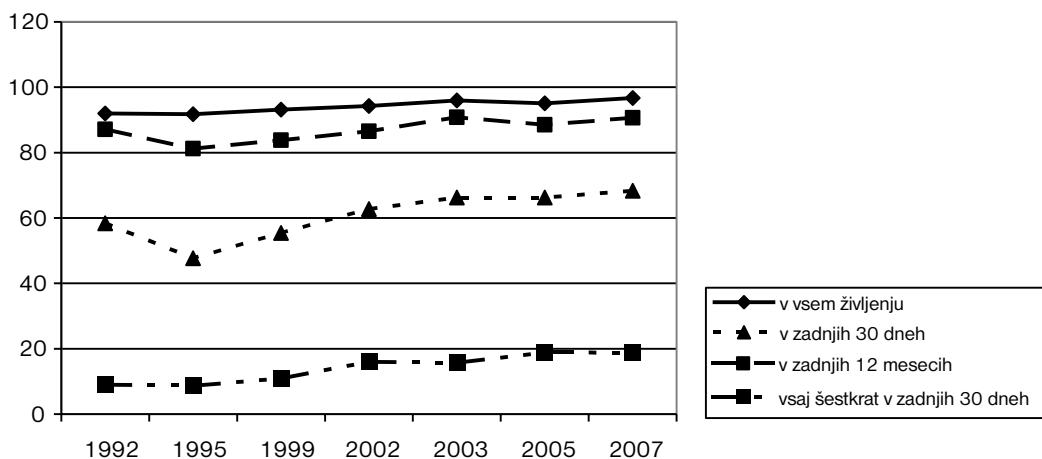
Uporaba alkoholnih pijač

Večina anketiranih dijakov/dijakinj dokaj pogosto pije. Leta 2007 je delež tistih, ki so že poskusili alkoholne pijače, znašal 96,7 %, delež tistih, ki so pili v zadnjih 12 mesecih pred anketo, pa 90,7 %. V Budimpešti je alkoholne pijače v zadnjem mesecu pred anketo pilo 68,3 % anketiranih mladostnikov. Vsaj šestkrat, se pravi pogosteje kot enkrat na teden, jih je pilo 18,8 % dijakov. Med letoma 1995 in 2003 so se odstotki letne in mesečne prevalence uporabe alkoholnih pijač povečevali: pri dekletih je bilo povečanje najbolj opazno med letoma 1995 in 1999, pri fantih pa med letoma

1999 in 2002. Izsledki raziskave v letu 2005 kažejo ustalitev, v letu 2007 pa so odstotki letne in mesečne prevalence spet nekoliko višji. V drugi polovici devetdesetih let sta bila deleža žensk/moških, ki pijejo, skoraj izenačena, po letu 2002 pa je spet mogoče opaziti razhajanja. Povečanje v letu 2007 je posledica večjega pitja pri moških.

Čeprav je Madžarska tradicionalno država proizvajalka vina, je delež žganih pijač v osemdesetih letih znašal kar 40 % porabe alkoholnih pijač na osebo. V devetdesetih letih se je struktura porabe alkohola nekoliko spremenila: glede na statistične podatke o prodaji alkoholnih

Graf 2: Spremembe v glavnih pokazateljih uporabe alkoholnih pijač med letoma 1992 in 2007 v 10. razredu v Budimpešti

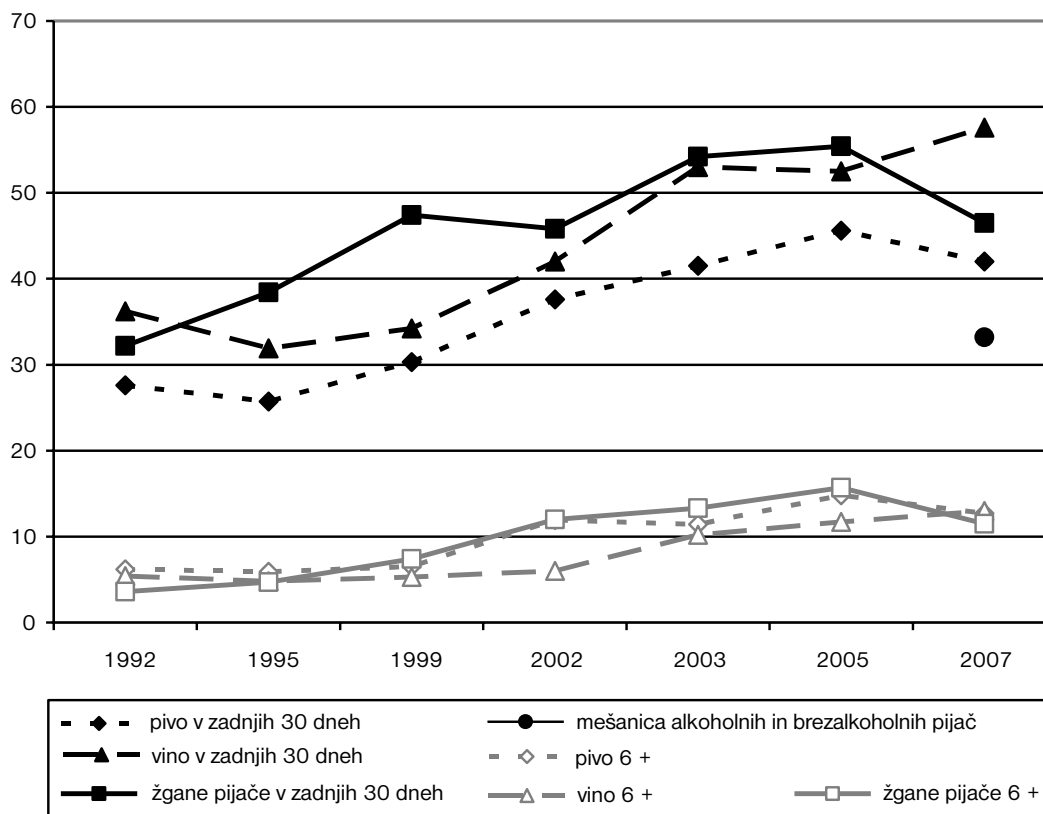

pijač se je delež žganih pijač zmanjšal, delež vina pa povečal. Teh sprememb v strukturi porabe alkohola ni bilo mogoče zaznati pri pitju mladostnikov. Tako kot pri prejšnjih študijah stopnja prevalence, ki označuje uporabo alkohola v zadnjem mesecu pred anketo, kaže, da ima uživanje žganih pijač najvišjo mesečno prevalenco tako med dekleti kot med fanti. Po podatkih mesečne prevalence je na drugem mestu uživanje vina in šele na tretjem uživanje piva. Tudi pokazatelj pogostejše uporabe (vsaj šestkrat na mesec) je razkril, da mladostniki pri uživanju alkohola dajejo prednost žganim pijačam. Zlasti med dekleti je bilo mogoče opaziti, da glede na pogostost in količino uživanja alkohola najraje segajo po žganih pijačah. Leta 2007 smo prvič opazili strukturne spremembe pri uživanju alkohola celotne populacije, ki so se pokazale tudi pri navadah pitja mladostnikov. V zadnjih 30 dneh pred anketo je bilo najbolj razširjeno pitje vina (57,6%), sledijo žgane pijače (46,5%) in pivo (42%). V tistem letu smo

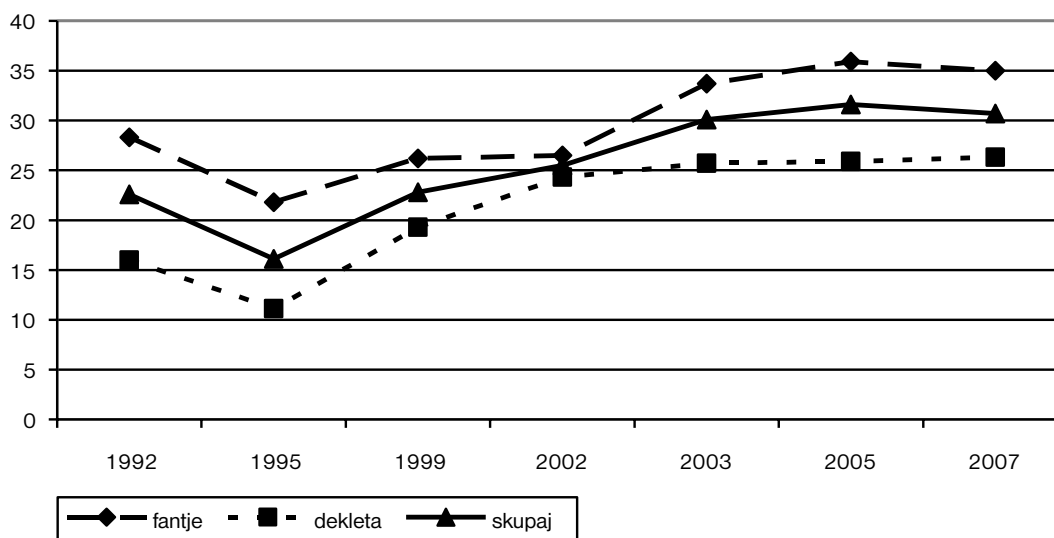
prvič spraševali o uporabi mešanice alkoholnih in nealkoholnih pijač. V zadnjem mesecu pred anketo jo je uživala tretjina mladostnikov. To kaže, da se je v primerjavi s prejšnjimi leti povečala samo uporaba vina, uživanje žganih pijač in piva pa se je zmanjšalo. Pri tem lahko sklepamo, da je uživanje mešanice alkoholnih in nealkoholnih (ne le v našem vprašalniku, temveč tudi v kulturi pitja mladostnikov) na določen način nadomestilo uživanje žganih pijač. Prestrukturiranje uživanja alkohola se je pokazalo tako pri moških kot pri ženskah. Na prvem mestu alkoholnih pijač je bilo vino, tako za dekleta kot za fante, na drugem pivo za fante in žgane pijače za dekleta. Fantje še vedno najredkeje sežejo po mešanici alkoholnih in nealkoholnih pijač, med dekleti pa je najmanj priljubljena alkoholna pijača pivo.

Uživanje alkohola do stopnje zastupitve je čezmerna oblika uporabe alkoholnih pijač med mladostniki. Leta 2007 sta bili skoraj dve tretjini (64,9%) dijakov/dijakinj 10. razreda

Graf 3: Mesečna stopnja uporabe alkohola glede na vrsto pijač v 10. razredu v Budimpešti

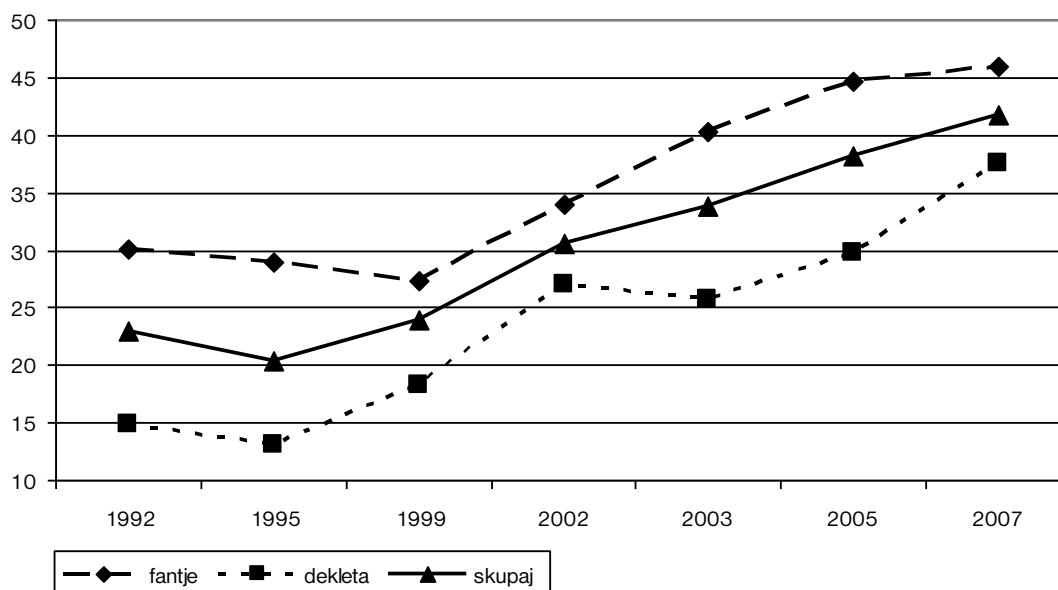
Graf 4: Mesečna stopnja prevalence opijanja glede na spol v 10. razredu v Budimpešti

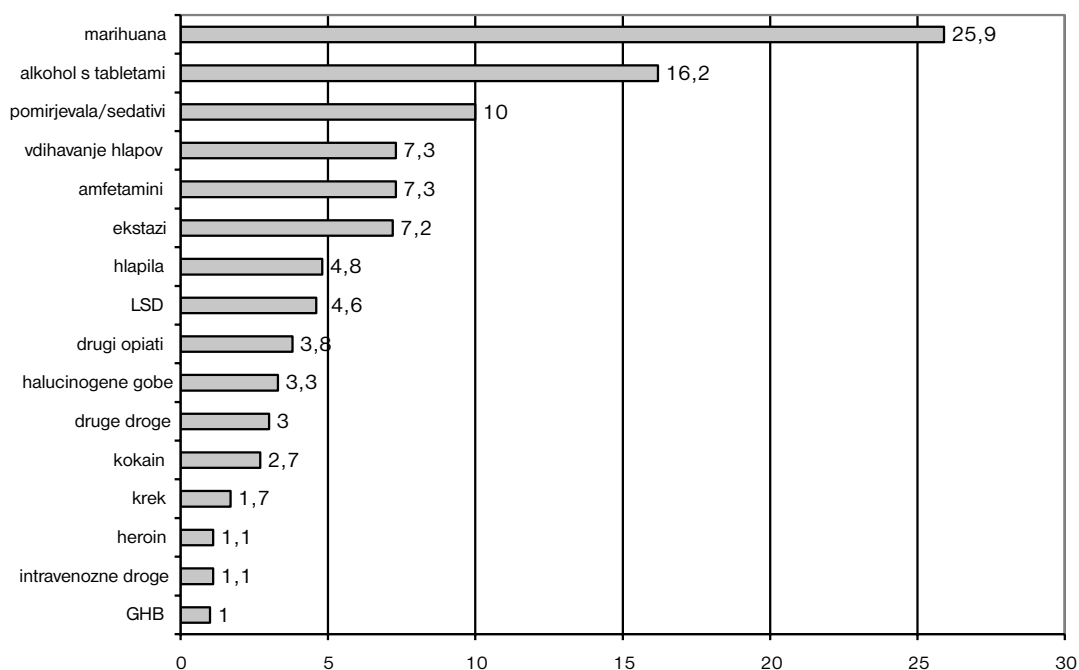
v Budimpešti že opiti vsaj enkrat v življenju. Prevalenca opijanja v zadnjem letu pred anketo je znašala 50,6 %, prevalenca opijanja v zadnjih 30 dneh pred anketo pa 30,7 %. Vsak deseti dijak (11,4 %) se napije najmanj trikrat na mesec. Čeprav vseživljenjska prevalenca uživanja alkoholnih pijač v letu 2007 ni bila bistveno višja med dekletimi kot med fanti (65,2 % in 64,7 %), je bilo redno opijanje še vedno pogostejše med fanti.

Med letoma 1995 in 2005 se je mesečna prevalenca opijanja skoraj podvojila. V drugi polovici devetdesetih let je bilo povečanje opaznejše pri dekletih. Od leta 2000 se je stopnja mesečne prevalence opijanja med dekletimi ustalila, pri fantih pa se je povečanje nadaljevalo vse do leta 2005. Podatki iz leta 2007 kažejo blago znižanje stopnje opijanja v zadnjih 30 dneh pred anketo med fanti. To je povzročilo tudi blago znižanje stopnje splošne mesečne prevalences opijanja.

Graf 5: Mesečna stopnja prevalences opijanja glede na spol v 10. razredu v Budimpešti

Graf 6: Vseživljenjska prevalenca uporabe drugih drog v 10. razredu v Budimpešti

Popivanje¹ je prav tako pokazatelj intenzivnega uživanja alkohola mladostnikov. Mesečna prevalenca popivanja močno presega mesečno prevalenco opijanja pri obeh spolih. Leta 2007 je 41,8 % dijakov v Budimpešti v preteklem mesecu najmanj enkrat spilo vsaj pet alkoholnih pijač zaporedoma. Popivanje je bolj razširjeno med fanti (45,9 %) kot med dekleti (37,5 %).

Mesečna stopnja prevalence popivanja v letu 2007 je v primerjavi z letom 1995 več kot dvakrat višja. To povečanje je nespremenljivo in stalno. Povečanje, izmerjeno v celotnem obdobju 1995–2007, je bilo večje med dekleti.

Druge droge

Leta 2007 je 27,8 % dijakov, ki obiskujejo 10. razred v Budimpešti, že uporabilo nekatere prepovedane droge.² Razmerje med moškimi in ženskami je znašalo 1,14 % – 29,6 % fantov

in 25,9 % deklet je že uporabilo nekatere prepovedane droge. Stopnja razširjenosti je nekoliko višja, 31-odstotna, če upoštevamo še druge prepovedane snovi, ki niso vključene v ESPAD-ov seznam prepovedanih drog, denimo hlapila, vdihavanje dušikovega oksida iz balona, halucinogene gobe ali makov čaj.

Vsaj enkrat v življenju je nekatera pomirjevala/sedative brez zdravniškega recepta ali alkoholne pijače s tabletami poskusilo 21,5 % anketiranih dijakov/dijakinj. Glede na vzorec, ki smo ga opazili pri uporabi prepovedanih drog, so v tem primeru razlike med spoloma obrnjene; to pomeni, da je zloraba psihotropnih snovi precej pogostejša med dekleti: 25,1 % deklet jih je že poskusilo. Vzporedni delež pri fantih znaša komaj 18,1 %.

Skupaj je več kot tretjina (37,7 %) mladostnikov, ki obiskujejo 10. razred v Budimpešti, že poskusila nekatere – dovoljene ali prepovedane – druge droge. Ko primerjamo razlike po spolu v kategoriji skupne uporabe drog, je delež fantov (37,9 %) in deklet (37,5 %), ki so jih že poizkusili, izenačen.

Večina dijakov je priložnostnih uporabnikov. Skoraj tretjina tistih, ki so že poskusili nekatere prepovedane droge, jih je uporabila

¹ Izraz »popivanje« (binge drinking) opredeljuje pitje vsaj petih alkoholnih pijač zaporedoma (1 pijača = 200 ml vina ali 500 ml piva ali 50 ml žgane pijače).

² V dosedanjih raziskavah ESPAD so prepovedane droge vključevale marihuano/hašiš, ekstazi, LSD in druge halucinogene droge, kreka, kokain, heroin.

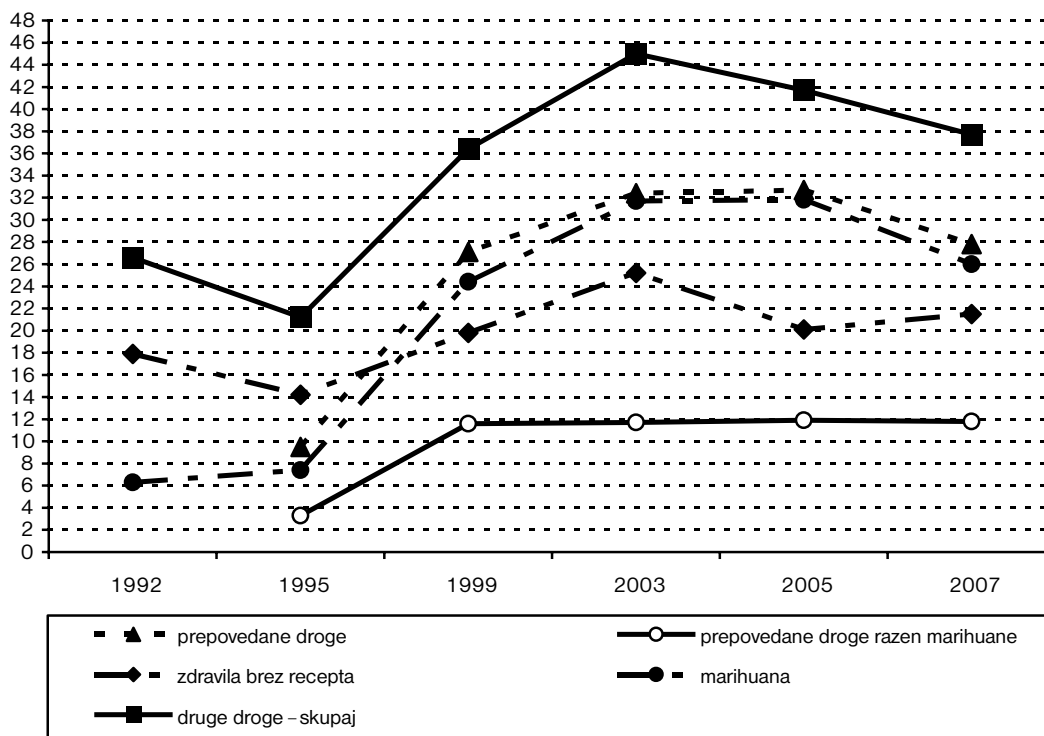
enkrat do dvakrat v življenju. Druga tretjina je nekatere prepovedane droge uporabila tri- do devetkrat. Samo četrtno tistih, ki so že poskusili prepovedane droge (7,1 % celotnega vzorca), pa lahko prištevamo med redne ali pogoste uporabnike, ti so nekatere prepovedane droge uporabili vsaj 20-krat v življenju.

Podobno kot to velja za večino evropskih držav, je *marihuana najbolj priljubljena droga* tudi med srednješolci na Madžarskem. Marihuani sledijo dovoljene droge: alkoholne pijače s tabletami in pomirjevala/sedativi brez zdravniškega recepta. Kot smo že omenili, imajo tovrstne zlorabe psihotropnih snovi in hlapil na Madžarskem določeno tradicijo. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bil to prevladujoč vzorec zlorabe drog na Madžarskem. Izsledki raziskave v letu 2007 kažejo, da so te snovi ohranile vodilno vlogo pri navadah uporabe drog madžarskih mladostnikov. Raziskava ESPAD iz leta 2003 po deležu uporabe psihotropnih snovi brez zdravniškega recepta Madžarsko uvršča v sam vrh evropskih držav. Četrta najbolj priljubljena prepovedana snov sodi med nove navade uporabe

drog: vdihavanje dušikovega oksida iz balona. To je sicer bolj priljubljeno v mlajših starostnih skupinah, čeprav je v 10. razredu enako razširjeno kot uživanje amfetaminov in ekstazija.

Vseživljenjska prevalenca uporabe prepovedanih drog se je med letoma 1995 in 2003 povečala za več kot trikrat. Leta 2005 je delež tistih, ki so prepovedane droge že poskusili, ostal nespremenjen, leta 2007 pa se je zmanjšal. Podatki iz leta 1999 v primerjavi z letom 1995 kažejo povečano uporabo skoraj vseh prepovedanih drog. Nasprotno pa leta 2003 povečanje lahko pripišemo samo vse večji prevalenci uporabe marihuane. Tudi zmanjšanje uporabe prepovedanih drog v letu 2007 lahko pripišemo predvsem zmanjšani stopnji vseživljenjske prevalenca uživanja marihuane. Stopnja prevalenca prepovedanih drog razen marihuane se po letu 1999 ni spreminjala, čeprav med letoma 1995 in 1999 opažamo precejšnje povečanje. Vseživljenjska prevalenca psihotropnih snovi brez zdravniškega recepta se je povečala tudi v obdobju 1995–1999. Podatki v letu 2007 kažejo očitno zmanjšanje v primerjavi z letom 2003 in

Graf 7: Spremembe v vseživljenjski prevalenci v obdobju 1992–2007 v 10. razredu v Budimpešti

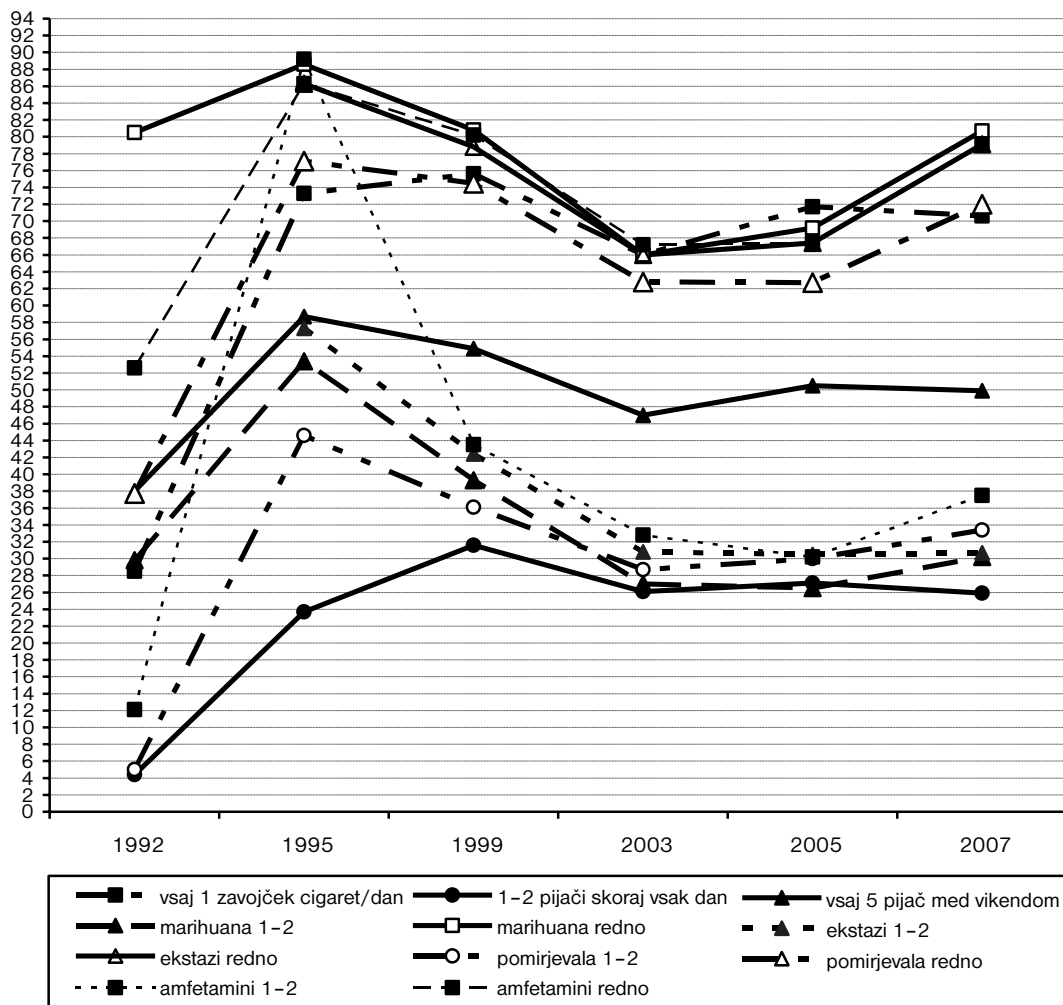
majhno povečanje v primerjavi z letom 2005. V celoti se je delež tistih, ki so že poskusili kakšne druge droge, v letih 1995–2003 več kot podvojil, v letih 2005 in 2007 pa se je zmanjšal.

Leta 1995 so bile za dekleta in fante značilne podobne stopnje prevalence. Do leta 1999 je bilo opazno precejšnje povečanje med fanti, delež tistih, ki so eksperimentirali s prepovedanimi drogami, pa se je potrojil. Prav tako opazamo precejšnje povečanje med dekletimi, čeprav se je stopnja prevalence »zgolj« podvojila. Med letoma 1999 in 2003 so pri fantih opazne majhne spremembe, uživanje prepovedanih snovi med dekletimi pa se je še naprej povečevalo do precej visoke stopnje. Ustalitev uporabe prepovedanih drog v letu 2005 in zmanjšanje v letu 2007 sta značilna za

oba spola. Pomembne razlike med dekletimi in fanti opazamo v vseživljenjski prevalenci uporabe pomirjeval brez zdravniškega recepta in alkoholnih pijač s tabletami. Med letoma 1995 in 2003 se je uporaba zdravil med dekletimi več kot podvojila; v tem obdobju so bila zdravila med dekletimi najbolj razširjena vrsta droge. Po letu 2003 se je uporaba zdravil med ženskami naglo zmanjševala in marihuana je postala najbolj razširjena droga tudi med dekletimi.

Statistično pomembna številka mesečne prevalence velja samo za uporabo marihuane. To je po letu 2003 zagotovo najvišja stopnja uporabe v zadnjih 30 dneh pred anketo. Takrat je bil delež tistih, ki so marihuano uporabljali v zadnjem mesecu pred anketo, več kot sedemkrat višji v primerjavi z letom 1995. V letu 2005 smo

Graf 8: Delež tistih, ki se jim uporaba različnih drog zdi »zelo tvegana«

opazili izboljšanje med fanti in dekleti, v letu 2007 pa se je zmanjševanje med fanti nadaljevalo, pri dekletih pa se je uporaba ustalila.

Odnos do uporabe

V raziskavah ESPAD smo odnos dijakinj/dijakov do različnih prepovedanih snovi merili tako, da smo jih vprašali, kakšno tveganje povezujejo z uporabo različnih vrst drog.

Zdi se, da spremembe v odnosu do uporabe vplivajo na spremembe pri uporabi. Od leta 1995 se je odstotek tistih, ki menijo, da so različne snovi in različne oblike uporabe (poizkušanje ali redna uporaba) prepovedanih drog zelo tvegane, zmanjšal. Zmanjševanje zaznanega tveganja se je končalo leta 2003 in se ustalilo oz. nekoliko povečalo leta 2005. Podatki raziskave v Budimpešti iz leta 2007 kažejo, da večji delež dijakov/dijakinj meni, da je večina ocenjenih prepovedanih snovi zelo tvegana, tako kot je to veljalo za leto 2003.

Vrstni red različnih drog glede na oceno tveganja se pri mladostnikih v zadnjih 15 letih ni spremenil. Redno uživanje marihuane je vedno veljalo za najbolj tvegano vedenje. Hkrati pa so mladostniki po letu 1992 ocenjevali, da je redno, vendar zmerno pitje alkoholnih pijač manj tvegano.

RAZPRAVA

Po dolgem obdobju povečevanja so se deleži splošne prevalece uporabe tobaka po letu 2003 zmanjševali. Padec je zlasti pomemben pri dnevnem kajenju fantov. Na Madžarskem je kajenje namreč bolj razširjeno med dekleti.

Številni pokazatelji uporabe alkoholnih pijač v zadnjih letih kažejo na izboljšanje. Hkrati pa povečevanje popivanja kaže, da je za mladostnike značilno priložnostno, intenzivno pitje. Dolgo je veljalo, da so najbolj priljubljene alkoholne pijače žgane pijače, med navadami pitja mladostnikov pa zdaj opažamo povečanje uživanja vina.

Vseživljenjska prevalenca uživanja prepovedanih drog se je med letoma 1995 in 2003

povečala za več kot trikrat. Stopnja prevalece se je med letoma 2003 in 2005 ustalila, zmanjšala pa se je med letoma 2005 in 2007. Povečanje in zmanjšanje med letoma 1999 in 2007 pripisujemo predvsem spremembam v uporabi marihuane.

Spremembe v odnosu do prepovedanih drog kažejo podobne težnje kot spremembe v navadah uporabe.

Če strnemo izsledke kontinuiranih raziskav, ki so bile izvedene v Budimpešti med šoloobveznimi otroki, lahko ugotovimo, da so se tiste težnje, ki so kazale na slabšanje položaja in smo jih opazili pri uporabi drog med mladostniki proti koncu devetdesetih let in na začetku 21. stoletja, ustalile ali se celo izboljšale do leta 2007.

ZAHVALA

Šolsko raziskavo, ki je bila leta 2007 opravljena v Budimpešti, sta financirala OTKA (K60709) ter Ministrstvo za delo in socialne zadeve. Ob koncu raziskave leta 2007 sta z menoj sodelovala Tamás Domokos in Balázs Mahler (*Echo Survey Sociological Research Institute*).

Zsuzsanna Elekes

Prevedla Mateja Petan

VIRI

- ELEKES, Z. (1993), *Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében*. Budimpešta: OAI.
- (1997), *Devianciák, mentális betegségek*. V: Lévai, K., Tóth, I. G. (ur.), *Szerepváltozások - Jelentés a nők helyzetéről*. Budimpešta: TÁRKI-Munkaügyi Minisztérium-Egyenlő Esélyek Titkársága (151-169).
- (1999), *Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években*. V: Ritter, I. (ur.), *Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről*. Budimpešta: ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium (121-153).
- (2000), *Alkoholprobléma az ezredvégi Magyarországon*. V: Elekes, Z., Spéder, Z. (ur.), *Törések és kötések a magyar társadalomban*.

- Budimpešta: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság-Százdvég Kiadó (152–169).
- (2004 a), *Alkohol és társadalom*. Budimpešta: Országos Addiktológiai Intézet.
 - (2004 b), A középiskolás fiúk és lányok dohányzási és alkoholfogyasztási szokásaiban bekövetkezett változások 1992–2003. *Addiktológia* 2004, 4: 515–532.
 - (2005 a), A drogfogyasztás nemek közötti különbségei és hasonlóságai. V: Nagy, I., Pongrácz, T., Tóth, I. G. (ur.), *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2005*. Budimpešta: TÁRKI – Ifjúsági, Szociális és Esélyegyenlőségi minisztérium (177–193).
 - (2005 b), *Budapesti 9–10. évfolyamon tanuló középiskolások dohányzása és alkoholfogyasztása*. Raziskovalno poročilo.
- ELEKES, Z., PAKSI, B. (1996), *A magyarországi középiskolások alkohol és drogfogyasztása*. ESPAD The European School Survey Project on Alcohol and Drugs 1995. Budimpešta: Népjóléti Minisztérium.
- (1999), *Középiskolások alkohol- és drogfogyasztása valamint dohányzása Pest megyében*. Budimpešta: ÁNTSZ Pest megyei intézete.
 - (2000), *Drogok és fiatalok – A középiskolások droghasználata, alkoholfogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon*. Budimpešta: ISMertető Ifjúsági és Sportminisztérium Kábítószerügyi Koordinációért felelős helyettes államtitkárság.
- HIBELL, B., ANDERSSON, B., AHLSTRÖM, S., BALAKIREVA, O., BJARNASSON, T., KOKKEVI, A., MORGAN, M. (2000), *The 1999 ESPAD Report. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. Stockholm: CAN, Council of Europe.
- HIBELL, B., ANDERSSON, B., BJARNASSON, T., KOKKEVI, A., MORGAN, M., NARUSK, A. (1997), *The 1995. ESPAD Report – Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Stockholm: CAN, Council of Europe.
- HIBELL, B., ANDERSSON, B., BJARNASSON, T., AHLSTRÖM, S., BALAKIREVA, O., KOKKEVI, A., MORGAN, M. (2004), *The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries*. Stockholm: CAN, Council of Europe.
- PAKSI, B., ELEKES, Z. (2003), A középiskolások drogfogyasztása 2003-ban Budapesten. Helyzetkép és tendenciák. *Addiktológia*, 2, 3–4: 275–304.
- (2005), *A 9–10. évfolyamos középiskolások drogfogyasztása Budapesten 2004-ben*. Raziskovalno poročilo.